

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВПЛИВ ЗА ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ

Абакіна-Пілявська Л.М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті запропоновано диференційований підхід до застосування заходів кримінально-правового впливу за такі діяння: причетність до злочину невеликої тяжкості не становить суспільної небезпеки; причетність до злочину середньої тяжкості являє собою кримінальний проступок; злочин визначається причетність до тяжких та особливо тяжких злочинів (окрім недонесення про тяжкий чи особливо тяжкий злочин, яке становить кримінальний проступок). **Ключові слова:** причетність до злочину, основний (попередній) злочин, заздалегідь не обіцяне приховування злочину, злочинця та наслідків злочину, заздалегідь не обіцяне придбання, отримання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом, заздалегідь не обіцяне потурання злочину, недонесення про злочин, кримінально-правовий вплив.

Постановка проблеми. Чинне кримінальне законодавство України не закріплює причетність до злочину як самостійний інститут кримінального права, не містить родового поняття. Із існуючих кримінально-правових приписів не впливає чітких підстав притягнення до відповідальності всього кола причетних до злочину осіб. Така ситуація викликає ряд характерних проблем при кваліфікації правопорушень та існування окремого спектру протиправних діянь поза правовим полем.

Причетність до злочину – це умисне або необережне протиправне діяння (дія або бездіяльність) без ознак співучасті, яке пов'язане з основним (попереднім) злочиним, що не сприяло та не обумовлювало його вчинення. Суспільна небезпека причетності до злочину полягає в тому, що така протиправна діяльність перешкоджає розкриттю та розслідуванню злочинів, викриттю винних осіб, що ускладнює роботу правоохоронних і судових органів. Тим самим порушується принцип невідворотності кримінальної відповідальності, не досягається мета відновлення соціальної справедливості, завдається шкода нормальному функціонуванню діяльності правоохоронних органів. При цьому чим більшим ступенем суспільної небезпеки характеризується основний (попередній) злочин, тим більшої шкоди суспільним відносинам може заподіяти причетність до нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій літературі питання причетності до злочину досліджувалися такими вченими, як: Г.І. Баймурзін, Ф.Г. Бурчак, А.О. Васильєв, Г.Б. Виттенберг, А.Я. Вишинський, Р. Р. Галіакбаров, В.С. Гелашвілі, М.К. Гнетнев, П.І. Гришаєв, А.В. Зарубін, О.Ф. Кістяковський, А.П. Козлов, М.Й. Коржанський, Н.С. Косякова, Г.О. Кригер, М.М. Лапунін, О.М. Лемешко, А.Д. Макаров, Н.А. Мирошніченко, А.А. Піонтковський, Н.Г. Радунцева, Б.Г. Разгільдієв, О.А. Свилярьова, К.М. Серьожкіна, П.Ф. Тельнов, Б.С. Утевський, М.Х. Хабібуллін, М.Д. Шаргородський та інші.

Метою статті є визначення яким чином рівень суспільної небезпеки основного (попереднього) злочину впливає на причетність до такого злочину, як проявляється такий зв'язок та які його наслідки.

Виклад основного матеріалу. Злочиним є передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. На противагу такому правопорушенню є різного роду відхилення від правомірної поведінки, які хоч і порушують правові приписи, але в силу своїх характеристик та особливостей не досягають інтенсивності злочину, не мають відповідного рівня суспільної небезпеки та не завдають суспільним відносинам шкоди. В аспекті мети цієї

статті цікавить насамперед та межа, яка розділяє причетність та її протиправність і поведінку як таку, що не тягне за собою наслідків у вигляді кримінального покарання чи іншого обмеження прав та свобод особи.

Оскільки причетність до злочину містить похідний характер від основного (попереднього) злочину та залежить від ступеня суспільної небезпеки останнього, актуальним є встановлення та аналіз такого зв'язку. В свою чергу, основний (попередній) злочин – це суспільно небезпечне діяння (закінчений або незакінчений злочин), передбачене Особливою частиною КК України, яке передувало вчиненню причетного діяння та з приводу якого виникає причетність до злочину.

Відтак, в аспекті активного напрямку кримінально-правової політики гуманізації, вважаємо за необхідне визначити правову природу причетності до злочину невеликої тяжкості. Видається, що в силу незначного рівня суспільної небезпеки раціональним є визначення таких діянь, як ті, що не становлять суспільної небезпеки.

Основним моментом встановлення причетного діяння, яке за своїми сутнісними та кримінально-правовими ознаками не становить суспільної небезпеки, є відсутність останньої. Суспільна небезпека є загальною властивістю будь-якого злочину, яка виражається через закріплені законодавцем його об'єктивно-суб'єктивні ознаки. При визначенні рівня суспільної небезпеки причетного діяння необхідно враховувати ряд моментів, що на нього впливають.

Ознаки, що визначають оціночне поняття суспільної небезпеки, є нерівнозначними за змістом та за характером. Я.М. Браїнін зазначає, що суспільна небезпека злочину знаходить своє вираження через усі ознаки злочину, а саме у єдності всіх елементів складу злочину [1, с. 33-36]. Як зазначає Б. Лазарєв, суспільна небезпека обумовлюється саме наслідками діяння [2, с. 10].

Мова йде про важливість та значення об'єкта посягання [для прикладу, причетними діяннями, які не становлять суспільної небезпеки, не можуть бути ті, стосовно яких основний (попередній) злочин посягає на державний устрій, державну безпеку, основні природні права людини тощо, тобто є об'єктом злочину]. Обов'язково при правозастосуванні має враховуватися характер завданої шкоди, спосіб вчинення діяння, всі елементи суб'єктивної сторони діяння, характеристики самої особи, повторність вчинення (що виключає можливість визначення як такого діяння, що не становить суспільної небезпеки).

Отже, діяння, яке не становить суспільної небезпеки та не вимагає застосування заходів кримінально-правового впливу – це ті, склад яких

формально передбачено КК України, але характер завданої чи потенційної шкоди не є суспільно небезпечним. При цьому незначний рівень суспільної небезпеки у цьому разі означає, що така дія чи бездіяльність хоча і заподіяла охоронюваному КК України об'єкту посягання шкоду (створила загрозу завдання шкоди), але ця шкода не є істотною.

Відтак, причетне діяння до злочину невеликої тяжкості визначається як таке, що не містить суспільної небезпеки та не може завдати істотної шкоди охоронюваним суспільним відносинам, на основі того, що таке діяння причетної особи хоча й містить усі ознаки протиправного, однак не передбачає можливим завдання істотної шкоди суспільним відносинам, поставленим під охорону кримінальним законом, та не містять достатнього рівня суспільної небезпечності, що виправдовує відсутність необхідності застосування кримінальної відповідальності чи інших заходів кримінально-правового впливу, особливо у світлі процесу гуманізації кримінальної юстиції та напрямків її реалізації. Отже, відсутніми є необхідність, правові підстави та фактори соціальної і правової обумовленості встановлення заходів кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила діяння причетне до злочину невеликої тяжкості.

На основі аналізу етимологічних особливостей, кримінально-правової характеристики, рівня суспільної небезпеки, факторів соціальної обумовленості та нормативних положень є підстави для віднесення причетного діяння до злочинів середньої тяжкості до категорії кримінального проступку, спробуємо довести дану тезу.

Так, Концепцію реформування кримінальної юстиції «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» 2008 року спрямовано на гуманізацію кримінального законодавства. Указана Концепція зазначає віднесення до категорії кримінального проступку діяння, які чинним КК України визнаються злочинами невеликої тяжкості та мають незначний ступінь суспільної небезпеки. Так, головним критерієм розмежування між злочином та кримінальним проступком є рівень суспільної небезпеки [3].

Із точки зору М.М. Дмитрука, кримінальні проступки може бути визначено як систему неуправлінських проступків та злочинів, які пов'язані законодавчими, типовими, загальними ознаками, що тягнуть відповідні рівню суспільної небезпеки кримінально-правові наслідки у виді покарань, альтернативних позбавленню волі, а також відсутність судимості [4, с. 14].

При відмежуванні злочину від інших видів правопорушень використовуються різні ознаки, серед яких: значення об'єкта посягання, тяжкість та характер завданої шкоди, спосіб вчинення діяння, місце, обстановка, форма вини, мета, мотив, характеристика суб'єкта вчинення діяння тощо.

Варто погодитися з тим, що суспільна небезпека є загальною властивістю злочину, яка має вираження у законодавчо закріплених об'єктивних та суб'єктивних ознаках діяння. Такою універсальною конструкцією суспільної небезпеки у чинному кримінальному законодавстві є передбачення певної ознаки діяння, а саме – завдання шкоди або створення реальної загрози її завдання охоронюваним суспільним відносинам.

Окрім того, кримінальний закон як підставу розмежування ступеня тяжкості злочину використовує певний вид покарання (позбавлення волі та штраф) та його розмір (для злочинів середньої тяжкості – позбавлення волі на строк не більше 5 років).

На думку А.І. Марцева, однією з особливостей кримінального проступку, на відміну від злочину, є відсутність такої ознаки, як суспільна небезпека, а також застосування заходів громадського стягнення, адміністративної відповідальності [5, с. 39-40]. А. Сахаров, підтримуючи ідею впровадження кримінального проступку, вважав, що санкції, які застосовувалися за адміністративні, цивільні, дисциплінарні проступки такі, як: арешт, позбавлення прав, виправні роботи – багато в чому схожі на покарання [6, с. 33].

Вбачається, що має існувати проміжна ланка – діяння менш суспільно небезпечного, ніж злочин та більш суспільно шкідливого, ніж адміністративне правопорушення – кримінальний проступок. Так, причетність до злочину середньої тяжкості займає «проміжне» місце між причетністю до злочину невеликої тяжкості та причетністю до тяжких чи особливо тяжких злочинів. Вважається, що для причетного до злочину середньої тяжкості діяння характерними є ознаки, які у доктрині кримінального права трактуються як характеристики категорії кримінального проступку.

Так, законодавець диференціює злочини за ступенем тяжкості на невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Чим вище ступінь суспільної небезпеки, тим суворіші та більші за розміром покарання передбачено у кримінальному законі. По аналогії визначається і характер суспільної небезпеки причетності до злочину на підставі ступеня тяжкості основного (попереднього) злочину, в силу похідного від останнього характеру причетного діяння. Оскільки, доведено, що причетність до злочину невеликої тяжкості не містить суспільної небезпеки, а причетність до тяжкого чи особливо тяжкого злочину законодавець відносить до категорії злочину (на прикладі ст.ст. 198 та 396 КК України), робиться висновок щодо існування «проміжного» між попередньо вказаними діяннями характеру суспільної небезпеки причетності до злочину середньої тяжкості.

Діяння, яке утворює причетність до злочину середньої тяжкості, містить зовні всі суб'єктивні та об'єктивні ознаки складу злочину, однак ключовим моментом розмежування є ступінь суспільної небезпеки такого діяння, характеру завданих збитків, шкоди тощо. Причетність до злочину середньої тяжкості не досягає рівня суспільної небезпеки, характерної для злочину, але завдає суспільним відносинам шкоди, і як наслідок, відбувається порушення прав, свобод та інтересів людини і громадянина, держави, суспільства в цілому. Саме в силу того, що таке причетне діяння завдає шкоди охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам, воно вимагає застосування відповідних заходів примусу та певної реакції з боку держави у відповідності до принципів невідворотності покарання, соціальної справедливості тощо.

Але: 1) у рамках напрямку кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку кримінального законодавства; 2) у зв'язку із завданням шкоди суспільним відносинам; 3) з урахуванням характеру суспільної небезпеки; 4) з урахуванням необхідності виконання визначених кримінальним законом завдань – пропонується причетність до злочину середньої тяжкості зараховувати до категорії кримінального проступку. Таким чином, реалізується певний компроміс між тенденцією зменшення репресивності кримінального покарання та необхідністю застосування певних заходів кримінально-правового впливу до особи, яка вчинила причетність до злочину середньої тяжкості.

Отже, доцільним та обґрунтованим є встановлення причетного діяння до злочину середньої тяжкості як кримінального проступку, із застосуванням до таких осіб тих покарань, яких буде встановлено до кримінальних правопорушень даного виду, настання тих кримінально-значущих наслідків, які будуть властивими кримінальним проступкам. Реалізація такої відповідальності має бути в аспекті загальної концепції внесення категорії проступку до кримінального законодавства України на тих же підставах та із застосуванням відповідних заходів державного примусу.

При застосуванні кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового впливу до осіб, винних у вчиненні причетності до злочину, варто керуватися загально установленими та регламентованими принципами притягнення до кримінальної відповідальності та покарання.

Причетність до тяжких та особливо тяжких злочинів необхідно визначати як злочини на підставі характеру та рівня їхньої суспільної небезпеки. Суспільна небезпека причетних діянь до злочинів такої тяжкості у дійсності визначається усіма ознаками злочину – і об'єктивною, і суб'єктивною сторонами, і суб'єктом, і об'єктом посягання. Однак, визначається вона не рівною мірою, причетність до особливо тяжкого злочину характеризується відповідно більш високим ступенем суспільної небезпеки, тяжкістю завданих чи можливих наслідків тощо. Провідними та визначальними для суспільної небезпеки причетного до тяжкого чи особливо тяжкого злочину є об'єктивні ознаки діяння, а серед них – об'єкт і наслідок злочину.

Для того, щоб диференціювати суспільну небезпеку причетних діянь до тяжких чи особливо тяжких злочинів, слід використовувати такі показники, як характер і ступінь суспільної небезпеки основного (попереднього) діяння. Характер суспільної небезпеки визначається поєднанням ознак об'єкта посягання (категорії порушених злочином суспільних відносин), злочинних наслідків (фізичних, економічних тощо), формою вини (умисної або необережної) і способу вчинення злочину. Ступінь суспільної небезпеки причетності до злочину – це кількісна характеристика суспільної небезпеки, шкоди, збитків та наслідків від такого діяння.

Беззаперечним є те, що особливо тяжкий злочин є більш суспільно небезпечним, ніж тяжкий. А відтак, і причетність до особливо тяжкого злочину має вищий ступінь суспільної небезпеки та характер завданої шкоди, у порівнянні з причетним до тяжкого злочину діянням.

Тому, причетність до особливо тяжкого злочину вимагає більш суворої реакції з боку держави, більшого покарання та обмежень прав особи, винної у її вчиненні. Вбачається, що реалізація такого диференційованого підходу має відбуватися в рамках передбаченої санкції за вчинений основний (попередній) злочин, але в обмежених розмірах, які будуть відповідати принципам доцільності, раціональності та економії репресивності на загальних засадах призначення покарання.

Так, у відповідності до положень ст. 65 КК України суд призначає покарання: у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинений злочин; відповідно до положень Загальної частини КК України; враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Окрім того, особи, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, необхідне

й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. Більш суворий вид покарання із числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів.

Важливість суддівської діяльності з призначення покарання зумовлена, окрім іншого, ще й тим, що їй притаманний прогностичний характер, адже суддя, визначаючи конкретну міру кримінально-правового впливу, має зробити висновок про те, що обраного ним виду і розміру виправного впливу буде достатньо для досягнення цілей кримінального покарання. Ефективність кримінально-правового впливу на осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, зумовлюється багатьма факторами, у тому числі й оптимальними межами санкцій кримінального закону, їх обґрунтованістю [7, с. 209, 213].

Вбачається, що диференційований підхід до розмежування рівня та характеру суспільної небезпеки і наслідків злочину (у частині завдання шкоди) має реалізовуватися у призначенні судом покарання за причетність до тяжкого або особливо тяжкого злочину в рамках 1/4 від розміру санкції основного (попереднього) злочину, але не більше двох років позбавлення волі у тому разі, якщо має місце причетність до тяжкого злочину; та 1/3 розміру санкції основного (попереднього) злочину, але не більше п'яти років позбавлення волі у тому разі, якщо має місце причетність до особливо тяжкого злочину. Однак, для отримання принципів співрозмірності завданої шкоди суспільним відносинам та розміру покарання, доцільності, раціональності та соціальної справедливості, уникнення невинуватої суворості криміналізації, з урахуванням характеру суспільної небезпеки причетності до злочину, пропонується встановити граничну межу, обмеження для уникнення існування «вилки» санкції.

У кожному конкретному випадку призначення покарання за причетність до злочину правозастосовець має керуватися санкцією, яка передбачає покарання за закінчений основний (попередній) злочин, встановленою максимально можливою межею (1/4 та 1/3 від розміру покарання, встановленого за вчинення основного злочину) та з урахуванням ряду обставин, як то: особа злочинця, випадки повторності, характер об'єктивних та суб'єктивних ознак вчиненого причетного діяння, необхідного для виконання завдання кримінального закону та досягнення мети виправлення особи. Таким чином, на підставі такого диференційованого підходу до покарання за причетність до злочину, вбачається, що причетне до тяжкого злочину діяння становить злочин невеликої тяжкості, а причетне до особливо тяжкого злочину діяння становить злочин середньої тяжкості.

Висновки і пропозиції. Аналіз характеру суспільної небезпеки причетності до злочину, об'єктивних та суб'єктивних ознак такого діяння, встановлення кримінально-правової природи такого правопорушення дає змогу розмежувати та встановити критерії оцінки протиправності поведінки причетної до злочину особи. Відповідно надані пропозиції щодо нормативного врегулювання визначеної проблематики можуть стати предметом подальших наукових пошуків.

Поряд з цим, за основу відмежування має бути покладено загально визнану та законодавчо встановлену класифікацію злочинів згідно з характером та ступенем суспільної небезпеки, ряду галузевих принципів кримінального права, особливостей категорії кримінального проступку, вихо-

дячи з чого, пропонується: причетність до злочину невеликої тяжкості визначати як діяння, яке не містить суспільної небезпеки та не вимагає застосування заходів кримінально-правового впливу (до такого виду правопорушень діянь мають застосовуватися положення ч. 2 ст. 11 КК України); причетність до злочину середньої тяжкості визначити як кримінальний проступок і застосовувати у таких випадках відповідні до цієї категорії правопорушень кримінально-правові обмеження щодо причетної особи; причетність до тяжкого чи

особливо тяжкого злочину слід вважати злочином; при притягненні до кримінальної відповідальності за причетність до тяжкого чи особливо тяжкого злочину суд має керуватися загальними засадами призначення покарання, враховувати ступінь суспільної небезпеки вчиненого причетного діяння, характер завданої шкоди та диференціювати вид та розмір застосованого покарання у рамках меж передбаченої санкції із співвідношенням з положеннями Загальної частини Кримінального кодексу України.

Список літератури:

1. Брайнін Я.М. Основні питання складу злочину / Я.М. Брайнін. – К. : Вища шк., 1959. – 239 с.
2. Лазарев Б. Административная ответственность / Б. Лазарев. – Москва : Москов. рабочий. – 1985. – 77 с.
3. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Указ Президента від 08.04.2008 р. – № 311/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – Ст. 838.
4. Дмитрук М.М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.М. Дмитрук. – О., 2012. – 20 с.
5. Марцев А.И. Преступление: сущность и содержание : учеб. пособ. / Марцев А.И. – Омск : Высш. шк., милиции, 1986. – 65 с.
6. Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. – 1974. – № 7. – С. 33.
7. Туляков В.О. Призначення покарання / В.О. Туляков, А.С. Макаренко // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1. – С. 208–227. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/1/13.pdf

Абакина-Пилявская Л.Н.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ ЗА ПРИКОСНОВЕННОСТЬ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ

Аннотация

В статье предложен дифференцированный подход к применению мер уголовно-правового воздействия за такие деяния: прикосновенность к преступлению небольшой тяжести не является общественно опасным деянием; прикосновенность к преступлению средней тяжести является уголовным проступком; преступлением является прикосновенность к тяжким и особо тяжким преступлениям (кроме недонесения о тяжком или особо тяжком преступлении, которое составляет уголовный проступок).

Ключевые слова: прикосновенность к преступлению, основное (предыдущее) преступление, заранее не обещанное укрывательство преступления, преступника и последствий преступления, заранее не обещанное приобретение, получение или сбыт имущества, добытого преступным путем, заранее не обещанное попустительство преступления, недонесение о преступлении, уголовно-правовое воздействие.

Abakina-Pilyavska L.M.

National University «Odessa Law Academy»

CRIMINAL LEGAL EFFECT FOR IMPLICATION TO THE CRIME

Summary

There was proposed a differentiated approach to the application of penal exposure for such actions: the implication to the minor offense does not constitute a public danger; implication to the misdemeanor is a criminal offense; crime is defined as implication to serious, especially serious crimes (except for failure to report a serious or especially serious crime, which is a criminal offense).

Keywords: implication to the crime, the main (previous) crime, concealment of the crime, the offender and the consequences of the crime not previously promised, purchasing, receiving, or sale of property obtained by crime not previously promised, condoning crime not previously promised, failure to report a crime, criminal legal effect.